

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. М.П.ДРАГОМАНОВА

На правах рукопису

РОГАЛЬСЬКА НАДІЯ ВАСИЛІВНА

РОЗВИТОК НАДВАНЬ УКРАЇНСЬКОЇ ДОШКІЛЬНОЇ ЕТНОПЕДАГОГІКИ
ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В СУЧАСНОМУ ДОШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ.

13.00.01 – теорія і історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
педагогічних наук

Київ 1990

Дисертацією в рукопис.

Робота виконана на кафедрі дослідницької педагогіки Українського державного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова

Науковий керівник - доктор педагогічних наук, професор
Артемова Любов Вікторівна

Офіційні опоненти Дійсний член АПН України, доктор педагогічних наук, професор
Богущ Алла Михайлівна,

кандидат педагогічних наук,
Кириченко Ніна Тимофіївна

Провідна організація - Прикарпатський університет ім. В. Стефаника

Захист відбудеться 26 червня 1996 о 16³⁰ годині
на засіданні спеціалізованої вченої ради К.01.3308 для захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук при Українському державному педагогічному університеті ім. М. Драгоманова /252030, м. Київ-33, вул. Пирогова, 9/.

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Українського державного педагогічного університету ім. М. Драгоманова.

Автореферат розіслано травня 1996р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. В. Долинська

Загальна характеристика роботи.

Актуальність дослідження. Утвердження державного суверенітету України, національне відродження, подальший розвиток духовної культури українського народу зумовили потребу активної науково-дослідницької роботи в галузі українського національного виховання. Корені національної психології, національного характеру, мислення та самосвідомості закладаються в дошкільному дитинстві. Дошкільний вік, за визначенням психологів /Д.С. Виготський, О.В. Запорожець/ вважається найбільш сензитивним у розвитку дитини. В цей період активно формуються моральні норми поведінки, почуття любові до своїх батьків, рідного дому, народу, краю, виникають первооснови зв'язків зі своїм історичним коренем, закладаються підвалини національного менталітету. Зміцнення педагогічних позицій родинного і суспільного виховання, формування підростаючої особистості успішніше реалізується, якщо дошкільнята зростають і розвиваються в процесі духовних надбань народу.

За переконанням сучасних учених /Л.В. Артемова, І.Д. Бех, А.М. Богун, В.Г. Кузь, Н.В. Лисенко, О.В. Моляко, В.Д. Руденко, М.Г. Стельмахович/ національна культура народу, надбання української етнопедагогіки є стрижнем розв'язання проблеми формування особистості дитини. Саме тому в державній національній програмі "Освіта" та в "Концепції дошкільного виховання в Україні" наголошується на тому, що дошкільне виховання має ґрунтуватися на засадах родинного виховання народної педагогіки та національної культури. В Україні активізувалися творчі пошуки, мета яких - побудова національного дошкільного закладу, школи, національної системи виховання, піднесення навчання і виховання молоді на якісно по-

вий рівень. Дедалі більша увага приділяється оволодінню педагогами і впровадженню в практику виховання в родині, дитсадку, школі ідей і засобів народної педагогіки, народознавства. До віковичних надбань народної педагогіки належать рідна мова, усна народна творчість, народне мистецтво, національні традиції, звичаї, обереги, обряди, національна символіка, народні ігри, іграшки, сімейно-побутова культура.

Особливої актуальності набуває питання про роль і місце змісту, методів і форм української родинної дошкільної етнопедagogіки в традиційному комплексі соціалізації молодшого покоління українців. Накопичений етнографами, лінгвістами, археологами, соціологами матеріал потребує педагогічного осмислення; відповідно і народна родинна етнопедagogіка набуває якісно нових рис і понять. У дослідженнях відомих українських етнографів Марка Грушевського, М.Дерляці, А.Калинки, А.Онищука, Н.Заглади знаходимо описи того, в якому оточенні і під яким впливом з боку батьків і родичів зростає дитина дошкільного віку. Є в цьому описовому матеріалі і цінний народний педагогічний досвід щодо різнобічного виховання дитини дошкільного віку. Фактично, в народній педагогіці знаходять комплексну реалізацію завдання фізичного, морального, трудового, естетичного виховання дітей дошкільного віку. Отже, практика потребує теоретичних розробок і науково обґрунтованих рекомендацій щодо шляхів виховання дітей дошкільного віку засобами української дошкільної етнопедagogіки та можливості їх застосування в практиці роботи сучасних дошкільних закладів і сім'ї, що спеціально раніше не вивчалось.

Зважаючи на актуальність проблеми, її недостатню розробленість і труднощі розв'язання, була обрана тема нау-

нового дослідження: "Розвиток надбань української дошкільної етнопедагогіки та їх використання в сучасному дошкільному закладі".

Об'єкт дослідження - дошкільна етнопедагогіка української родини.

Предмет дослідження - змістовний аспект надбань дошкільної галузі української етнопедагогіки, його актуалізація та реалізація в сучасному садку.

Мета дослідження: на основі історико-педагогічного пошуку і ретроспективного аналізу вивчити надбання української етнопедагогіки щодо різнобічного виховання дітей дошкільного віку порівняно із сучасною науковою дошкільною педагогікою, з'ясувати ефективність та результативність застосування засобів українського народознавства і дошкільної етнопедагогіки на сучасному етапі становлення національного дитячого садка в Україні.

Гіпотеза дослідження: практичне втілення засад національного виховання дітей в дошкільних закладах буде результативним за таких умов:

- забезпечення національного спрямування світогляду вихователів дитячого садка і їхньої готовності бути носіями народної культури; доцільного відбору і використання вивірених часом надбань української дошкільної етнопедагогіки в освітньо-виховній роботі закладу із залученням батьків;

- інтегрування ознайомлення дітей із засобами українського народознавства з їхньою практичною діяльністю та емоційно-художніми впливами на них на основі особистісно-орієнтованої моделі взаємодії вихователя і дитини;

Завдання дослідження:

1. Вивчити археологічні, фольклорні та етнографічні джерела, історико-педагогічні дослідження і на їхній основі дати науково-узагальнену характеристику зкiсту надбань народної педагогiки в рiзні періоди розвитку України.

2. Визначити доцiльнiсть та можливiсть запровадження надбань української дошкiльної етнопедагогiки в сучасному родинному і суспiльному вихованні дiтей дошкiльного вiку.

3. Розробити та апробувати експериментальну програму, методи і форми виховання дiтей засобами українського народознавства в умовах дитячого садка та родини.

Методологічними засадами дослідження виступали положення про діалектичний взаємозв'язок та взаємообумовленість явищ і необхідність їхнього використання в конкретних історичних умовах, взаємозв'язку мови і мислення; перехід кількісних змін в якісні.

Теоретичною основою нашого дослідження були положення Державної національної програми "Освіта" /Україна XXI століття/ та "Концепції дошкiльного виховання в Україні", зокрема, про важливість і необхідність запровадження в системі освіти національного виховання в умовах суверенітету України, становлення її державності і національного самовідродження, а також положення фундаментальних теоретичних та історико-педагогічних досліджень про місце і значення в системі національного виховання народознавства та його невід'ємної складової - народної педагогiки, про принципи, на яких вони ґрунтуються, та шляхи їх відродження.

Методи дослідження.

Теоретичні: вивчення археологічних, історичних і фольклорних джерел, ретроспективний аналіз народних педагогічних явищ, аналіз психолого-педагогічної літератури з цієї

проблеми та з питань навчання і виховання дітей дошкільного віку: емпіричні: аналіз програм дошкільного виховання та планів виховної роботи з дітьми в дитячих садках, методичних посібників з народознавства; бесіди з вихователями, анкетування, педагогічне спостереження навчально-виховного процесу в дошкільному закладі, аналіз продуктів діяльності дітей, педагогічний експеримент.

База дослідження. Дослідження проведені в дошкільних закладах № 9 і № 25 м. Умані, в яких експериментом були охоплені 100 вихованців.

Наше дослідження проводилося в три етапи. На першому з них, протягом 1992-1993 р.р., вивчалися історичні, етнографічні і фольклорні джерела, на основі яких методом ретроспективного аналізу народних явищ були з'ясовані основні надбання української родинної дошкільної педагогіки. Крім того, було здійснено аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми та вивчено її стан в сучасній практиці суспільного та родинного виховання.

Другий етап - дослідно-експериментальний / 1993 - 1994 р.р. / - передбачав проведення констатувчого й формульовчого експериментів. Головним на дослідному етапі був формульовчий експеримент, у ході якого перевірялася гіпотеза і ефективність експериментальної методики; вносилися зміни і корекції в методику дослідження.

Третій етап - теоретично-узагальнювальний / 1994 - 1995 р.р. /. На цьому етапі здійснювався порівняльний аналіз результатів констатувчого й формульовчого експериментів; узагальнювалися статистичні дані; формувалися і теоретично обґрунтовувалися висновки. За одержаними даними розроблялися

методичні рекомендації, здійснювалося впровадження результатів дослідження в педагогічну практику дошкільних закладів України.

Наукова новизна дослідження:

- представлено на основі історико-педагогічного пошуку і ретроспективного аналізу науково-узагальнену характеристику надбань української дошкільної етнопедагогіки в різні періоди її розвитку, а також актуалізацію українським народом завдань різнобічного виховання дітей та реального їх здійснення порівняно з сучасною науковою дошкільною педагогікою;

- з'ясовано надбання української дошкільної етнопедагогіки в дитинознавстві, фізичному, розумовому, морально-трудовому та естетичному вихованні, що доцільні для сучасного використання в родинному і суспільному вихованні, а також ті, що є архаїчними, марновірними, втратили свій сенс;

- визначено педагогічні умови, що сприяють практичному втіленню засад національного виховання дітей: національне спрямування світогляду вихователів та їхня готовність бути носіями народної культури; продумане використання ними в освітньо-виховній роботі закладу із залученням батьків вихованців, вивірених часом надбань української дошкільної етнопедагогіки; інтегрованість використання різних засобів українського народознавства з практичною діяльністю дітей з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дошкільників.

Теоретична значущість дослідження: в теорії дошкільної педагогіки визначено принципові засади і напрямки відбору змісту, форм, методів народної педагогіки, а саме: гуманістичне та демократичне спрямування, відображення сут-

ності української національної культури, відповідність сучасним науковим здобуткам, доцільність і доступність використання стосовно дітей дошкільного віку, можливість сприймання її та реалізацію в сучасній родині і в умовах суспільного дошкільного виховання;

- відмежовано також матеріал, який нині має лише історико-пізнавальне значення і може бути використаний для загальної обізнаності, але не придатний для виховання дітей.

Практична значущість дослідження визначається широкою сферою використання результатів дослідження і досить великою групою користувачів, зацікавлених в результатах роботи. Розроблені авторська регіональна програма з народознавства та дидактична модель формування у старших дошкільників народознавчої обізнаності можуть збагатити практику навчально-виховної роботи дитячого садка. Дослідні матеріали можуть бути використані на курсах підвищення кваліфікації працівників дошкільного факультету вузу та педучилища.

Вірогідність результатів дослідження забезпечується теоретичним обґрунтуванням і цілеспрямованим застосуванням комплексу наукових методів дослідження, які адекватні його предмету і завданням; поєднанням кількісного і якісного аналізу результатів дослідження; використанням вибіркового методу статистичної обробки одержаних даних.

Апробація дослідження: методичні рекомендації " Використання надбань української етнопедagogіки і народознавства в практиці роботи національного дошкільного закладу" впроваджені в дитячих садках № 4, 17 м.Умані, в дошкільних закладах с.Гереженівки та Ятранівки Уманського району Черкаської області. Основні результати дослідження були представлені на

Всеукраїнській, науково-практичній, звітно-наукових конференціях /Умань, 1993, 1994, 1995 р.р./; звітно-наукових конференціях професорсько-викладацького складу УДПУ ім. Драгоманова /Київ, 1994, 1995 р.р./; науково-теоретичному семінарі /Умань, 1995р./ обласному постійно діючому семінарі дошкільних працівників /1993, 1994, Черкаси/.

На захист виносять такі положення:

- положення про те, що народний досвід, створений емпірично, має достатню наукову основу, що дає підставу для його використання в сучасних умовах, зокрема, в народній дошкільній педагогіці кривяться витoki завдань, змісту та методів фізичного, розумового, морального, трудового та естетичного виховання дітей дошкільного віку. Проте в надбаннях народної етнопедагогіки є такі чинники впливу на дитину, які з позицій наукової дошкільної педагогіки мають лише пізнавальне значення або зовсім архаїчні, консервативні, марновірні, навіть жорстокі і не можуть бути використані в сучасних умовах;
- експериментальна програма з народознавства для старших дошкільників, яка передбачає введення дітей в світ українського побуту, традицій, звичаїв, обрядів народу свого краю, окремих історичних подій, посилене прилучення до народних ремесел, до пісенної та музичної творчості, фольклору, народних ігор і забезпечує розширення кругозору дітей про засоби народознавства та збагачення їх відтворення в художньо-творчій діяльності, виховання у них стійкого інтересу та позитивного ставлення до національної культури рідного народу і своєї держави;
- педагогічні умови оптимізації втілення національного виховання в дошкільних закладах: національне спрямування сві-

тогляду вихователів дитячого садка, вироблення у них готовності бути носіями народної культури, продуманий відбір і використання вивіренних часом надбань української дошкільної етнопедагогіки в освітньо-виховній роботі закладу, залучення батьків вихованців до активної участі в цій роботі, поєднання ознайомлення дітей із засобами українського народознавства з їх практичною діяльністю та емоційно-художніми впливами на них на основі особистісно-орієнтованої моделі взаємодії вихователя і дитини.

Структура дисертації: робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, бібліографії і додатку.

Основний зміст роботи.

У вступі обґрунтована актуальність проблеми, визначені об'єкт, предмет, мета і гіпотеза дослідження, сформульовані завдання і положення, які виносяться на захист, розкрито теоретичну і практичну значущість роботи.

У першому розділі "Історико-педагогічні аспекти становлення української дошкільної етнопедагогіки" розкривається сутність і характеристика понятійного апарату дисертації, висвітлюються проблеми української родинної дошкільної педагогіки у спадщині педагогів і етнографів минулого і сучасності. Першими з видатних педагогів минулого України з'ясували сутність і значення народної педагогіки Г.С.Сковорода, О.В.Духнович, К.Д.Ушинський, І.Негребецький. Вони фактично дійшли висновку: не існує загальної системи виховання, прийнятої для всіх народів, адже в кожній країні вона базується відповідно до інтересів народу, його культури, історії. Актуальною є і думка про необхідність національного виховання, починаючи з дошкільного віку, на традиціях українсь-

кого народу і з урахуванням народної педагогічної мудрості.

Із середини ХІХ століття українські дослідники-етнографи Марко Грушевський, М.Дерлиця, А.Малинка, А.Онищук, В.Ястребов, Б.Лепкий дослідили напрями духовного і фізичного зростання дитини дошкільного віку в сільській родині. Вони зібрали різноманітний етнографічний і фольклорний матеріал, який використовував наш народ для виховання дошкільнят. На початку ХХ століття поборниками ідеї здійснення дошкільного виховання на новітніх положеннях педагогіки і психології з урахуванням багатвікового досвіду народної педагогіки виступили С.Русова і Г.Ващенко. Вони виділили, як головні чинники розвитку дітей, рідну мову, історію свого народу, народні ігри та іграшки, ремесла, українські казки, доступні народні пісні, а також визнали необхідність поєднання в роботі з дітьми національного і загальнолюдського.

Ці ідеї творчо втілює у своїй практичній діяльності В.О.Сухожлинський, який довів, що потрібного ефекту в освіті й вихованні можна досягти, лише тонко й уміло поєднуючи наукові методи і досвід народної педагогіки, культурно-історичні традиції і звичаї.

У дослідженні Є.І.Сававко на основі архівно-історичного, етнографічного, фольклорного матеріалу доведено необхідність використання народної педагогіки в процесі підготовки педагогічних кадрів у вузі.

Академік М.Г. Стельмахович, використовувачи весь широкий і різноманітний спектр усної народної творчості, етнографії, української мови і літератур, масової практики родинного виховання, розкрив сутність народної педагогіки, визначив її складові частини та їхні специфічні особливості. Сучасні вчені Л.В. Артемова, А.М. Богуш, В.Г.Кузь, З.О.Сергіячук,

В.Д. Руденко, М.Г. Стельмахович визначили концептуальні положення та теоретичні засади українського національного виховання підроставчого покоління на різних вікових етапах, обґрунтували основні напрями відродження народної і наукової національної педагогіки. Ці положення стали відправними в науковому дослідженні.

У другому розділі "Надбання дошкільної етнопедагогіки з питань розвитку дітей, змісту і засобів їхнього виховання" здійснено огляд традицій української народної фамілології та дитинознавства, шляхів фізичного, розумового, морального, трудового та естетичного виховання дітей дошкільного віку в українській етнопедагогіці. Проведений нами аналіз надбань народного дитинознавства в Україні охоплює дородовий період, ранній та дошкільний вік. В народному дитинознавстві особливо цінними для батьків і практиків суспільного дошкільного виховання є розкриття внутрішнього світу дитини, її почуттів, інтересів, мрій, вчинків, вікових психологічних особливостей дошкільного етапу життя. Народом передбачливо відзначено наявність стрибкоподібності та індивідуальних криз розвитку дитини. Певної уваги майбутнього подружжя заслуговують вимоги української фамілології щодо віку вступу в шлюб та дотримання здорового способу життя вагітної жінки. Проте в цих порадах та в родових і післяродових обрядах є багато такого, що на сьогоднішній день є архаїчним і має лише пізнавальне значення. Це зокрема, жорстоке ставлення до бездітної жінки та прикмети щодо визначення зародку, а також магичні замовляння, до яких вдавався народ при хворобах немовляти.

Народна дошкільна педагогіка чітко усвідомлювала мету та необхідні засоби для зміцнення здоров'я та фізичного розвитку малят. Заслуговує на увагу в практичному застосуван-

ні на сьогоднішній день різноманіття прийомів, які народ використовував з метою загартування і розвитку рухів дітей. Так, достатньо продуманими можна вважати ряд пристосувань, які створювались в народі для полегшення дитині оволодіння рухами при сидінні та ходьбі. Зміцненню здоров'я дітей слугуватиме обізнаність батьків з тим, як в українській родині використовувалась народна медицина та засоби лікування дітей раннього дошкільного віку. В фізичному вихованні в сучасних дошкільних закладах повномірові можуть бути використані народні рухливі ігри з метою розвитку та вдосконалення основних рухів дитини, її фізичних якостей, а також малі форми фольклору під час формування культурно-гігієнічних навичок.

Архаїчними і непридатними на сьогоднішній день слід вважати народні пристрої для штучного вигодовування немовлят.

В основу створеної народом системи розумового виховання дітей в дошкільний період життя правомірно покладено формування початкових уявлень про різні сфери навколишньої дійсності. Цєю системою передбачалося вдосконалення у дітей сенсорної культури, а також розумових здібностей та інтелектуальних умінь. В народній дошкільній педагогіці склалися та диференційовано застосовувалися різноманітні засоби розумового виховання дітей з урахуванням їх віку й особливостей розвитку. Доцільним, на нашу думку, є також використання народних м'ячків доступного ознайомлення дітей з метеорологією, астрономією, характерними ознаками сезонних змін в природі відповідно до річного народного сільськогосподарського календаря. Не залишилось поза увагою в народі і здійснення спеціальної підготовки дітей до школи. Проте архаїчними і марновірними можна вважати народні уявлення про необхідність початку навчання дитини і грудня - в день святого Наума. Во-

ни засвідчують місце навчання в загальній життєдіяльності дитини в умовах прилучення її до сільськогосподарських робіт. Нині такі уявлення втратили сенс і мають лише пізнавальне значення.

З позицій сьогодення надзвичайно актуальним є відродити властиве українському народу формування у дітей уявлення про свій рід, родовід і народ. Адже ж відомо, що саме це і становить необхідну основу патріотичного виховання зростаючої особистості. В усі віки доміляна педагогіка в основу морального виховання дітей закладає виховання гуманістичної та колективістської спрямованості дитини, моральних рис, характеру та волі, культури поведінки, що залишається надзвичайно важливим і сьогодні. Поряд з цим не менш актуальним є шляхи, які застосував народ в формуванні у дітей лицарства і міночості, оптимізму і гуманістичності, вихованні бережливого ставлення до хліба та інших результатів праці людей. В моральному вихованні дитини доміляного віку народом використовувалися такі методи: призивання, приклад, повчання, догляд, заохочення, покарання. З перерахованих методів виховання фізичне покарання, як відомо, науковим педагогіком не визнається, а застарілим є залякування Божов каром. Деяко архаїчним є привчання дітей до елементу такого морального етикету, як народний звичай "бити чолом", тобто цілувати старших людей в руку.

Життєдатним і на сьогоднішній день є не лише зміст і методи виховання у дітей працелюбності, а й форми залучення їх до праці. В народній скарбниці трудового виховання тонко диференційовані засоби трудового виховання стосовно віку дітей та їх статі. Варте уваги застосування народних прийомів формування трудових умінь і навичок дитини. Проте деякі звичаї неприйнятні з точки зору сучасності. Вони лише цікаві

як історичний матеріал, який характеризує наївну віру людини, що прагнула забезпечити майбутнє дитини, прогнозуючи їй хорошу й потрібну професію. Саме тому ще в коліску клали відповідні знаряддя праці, що безумовно не могло виправдати наївну віру батьків і позначитися на долі дитини.

Українська народна педагогіка використовувала весь комплекс естетичних впливів на дитину дошкільного віку. Вони спрямовувалися на те, щоб поступово привчати дітей бачити прекрасне в людині, в природі, в побуті, розуміти і цінити народне мистецтво, прилучати їх до виявлення своїх естетичних почуттів в різних видах діяльності, пісенній, музичній та танцювальній творчості, прищепити їм уміння жити за законами краси. Завдання та спрямування естетичного виховання дошкільнят в народній педагогіці співзвучні тому, як вони визначені в науковій педагогіці на даному етапі.

У третьому розділі "Використання української дошкільної етнопедагогіки та народознавства в сучасних умовах відродження українського національного дитячого садка" висвітлюється стан застосування дошкільної етнопедагогіки та народознавства в практиці суспільного дошкільного виховання.

Аналіз освітньо-виховної роботи з дітьми, анкетування вихователів, перегляд занять народознавчої тематики засвідчили, що вихователі здійснюють формування народознавчої обізнаності дошкільників засобами української народної дошкільної етнопедагогіки, але при цьому не керуються регіональним принципом ознайомлення дітей з рідним краєм, його історичним ко- ренем, культурою, специфікою традицій та звичаїв. Практики недостатньо обізнані з основними засадами реалізації ознайомлення дітей з народознавством та не завжди застосовані ними форми ознайомлення пов'язуються з поставленою метою, з харак-

тером і змістом матеріалу. Визначення народознавчої обізнаності дітей проводилося на основі виконання ними запропонованих завдань. За результатами аналізу експериментальних даних були визначені вихідні рівні та на їх основі обраховано коефіцієнт народознавчої обізнаності у дітей. В'ч в середньому складав від 0,4 до 0,55, що відповідало низькому, середньому та достатньому рівню. Високого рівня народознавчої обізнаності у дітей старшого дошкільного віку не спостерігалося. Результати експерименту засвідчили, що у переважній більшості старших дошкільників народознавча обізнаність за обсягом децю звужена, поверхнева і дифузна. Особливо недостатньою виявилась обізнаність дітей щодо свого рідного краю, його історії, культури, традицій і звичаїв.

Зупинимося на методичних засадах нашого дослідження. Ми розуміли, що першою необхідною умовою утвердження національного виховання в дошкільних закладах України і водночас фактором розвитку духовної культури малят є національний світогляд вихователя, його готовність бути носієм народної культури. З метою реалізації завдання був створений клуб "Джерело". Разом з педагогічним колективом ми визначили, що впровадження українського народознавства в роботу дитячого садка повинно мати своєрідну форму подання і бути зустріччю дитини з духовною спадщиною народу. Ми виходили з того, що загалом весь комплекс впливу має бути формою існування життя дитини в дошкільній виховній установі. Беручи до уваги, що зайкати-ся одним видом діяльності в дошкільному віці дитина ще не в-зможі і що емоційно-естетичне сприймання навколишнього має для неї перворядне значення, ми безпосереднє спілкування з довкіллям поєднували з впливом емоційно-художніх засобів українського мистецтва - музиком, малюванням, а також викорис-

танням народних прислів'їв, загадок, приказок, віршів, пісень та легенд. Цей інформативний матеріал з народознавства краще засвоювався дітьми і сприймався з більшим інтересом, роботу вихователя поєднували з практичною діяльністю дітей. Їхньою безпосередньою участю в проведенні народних свят, творчому роботам на заняттях з ручної праці та образотворчого мистецтва, з екскурсіями до історичних місць, до майстерень народних умільців. Широко використовували народні ігри. Тобто, ми прагнули, щоб курс українського народознавства вже на першій ланці системи народної освіти був інтегрованим, але природним і гармонійним. Ми виходили з того, що прилучення дітей до українських національних традицій, звичаїв, культури потрібно починати перш за все з ознайомлення з рідним довкіллям, а вже від нього до інших просторів України. Тому першим етапом нашого пошуку стало розроблення для експериментальної роботи авторської програми з народознавства для старших дошкільників, теоретичною основою якої слугувала саме українська дошкільна етнопедagogіка та народознавчий матеріал Черкаської області. До кожного осередку дотично експериментальної програми було розроблено перспективні плани роботи з визначенням змісту народознавчого регіонального матеріалу та форми роботи. Для реалізації цих планів в дитячому садку ми створили кімнату з народознавства, в якій проходила робота з дітьми за вище означеними виховними осередками. Вона фактично була міні-етнографічним музеєм. Роботу в цій кімнаті рідного краю будували так, щоб діти могли не лише споглядати, а й діяти. Поряд з предметами старовини, в даній кімнаті були і сучасні речі. Ми використовували цей контраст не лише для порівняння, але й з метою розвитку мислення. Тут був зосереджений демонстраційний та потрібний реквізит, необхідний для ознайомлення дітей з

історичними подіями з життя українського народу. Поняття історії, елементи історичного мислення формували в дошкільників шляхом читання народних казок, легенд, дум. Старших вихованців у іграх, розповідях, в адаптованих інсценівках знайомили з історією Уманщини та Черкащини, розпов'ядали їм про героїчні сторінки життя достойних її синів. Спеціально підготовлені відповідні ілюстрації, костюми, декорації дали змогу провести театралізовані заняття, присвячені історії України, з участю дітей старших груп і співробітників дитячого садка. В цій народознавчій кімнаті були зібрані витвори українських умільців, серед них і роботи черкачан, портрети та твори видатних людей минулого та сучасності рідного краю: Т.Г.Шевченка, М.Лисенка, В.Симоненка, Д.Чередніченка. Тут же були представлені різні народні музичні інструменти. Мета даного осередку полягала в тому, щоб прищепити дітям любов до української поезії і музики, пробудити інтерес до виразності і обізнаності української мови, до культури українського народу, його мистецької скарбниці. Крім того, ми обрали за мету навчити дітей грі на доступних їхньому віку музичних інструментах, для чого і був створений дитячий музично-фольклорний ансамбль "Дзвіночок". Передбачена робота в кожному з виховних осередків нами здійснювалася на основі узгодженості виховних впливів педагогів і батьків, що спрямовувалося на формування народознавчої обізнаності дітей. Досягнення такої узгодженості сприяла відповідна робота клубу педагогів "Джерело" та клубу для батьків "В українській родині".

Після завершення експериментальної роботи були проведені контрольні зрізи щодо визначення народознавчої обізнаності дітей за завданнями аналогічними констатувачому експерименту. На підставі цього були визначені 4 рівні народознавчої

обізнаності старших дошкільників. Опишемо ці рівні. Діти з високим рівнем - добре обізані з предметами національного побуту, знають обереги і символи українського народу, обирають з 10 запропонованих предметів 8-10, емоційно розповідають про призначення цих предметів п'ятьма - вісьма реченнями; називають з відомих народних свят 8-10; знають пам'ятні місця Черкащини; національних героїв України; впізнають регіональні народні вироби майстрів рідного краю; люблять і вміють самостійно співати 3-4 народні пісні; знають 6-8 народних ігор; українських казок, 5-6 народних прислів'їв, приказок. Достатній рівень народознавчої обізнаності дітей характеризувався тим, що діти впізнавали і називали 8-8 з 10 відомих символів і оберегів українського побуту, давали їм стисло характеристику / 3-4 реченнями /. Діти цього рівня розрізняли окремі народні вироби майстрів рідного краю, називали окремі пам'ятні місця Черкащини та окремих національних героїв; вони вміли наспівати мелодії та слова 2-3 народних пісень, називали 4-5 народних ігор, 5-6 українських казок, 3-4 прислів'я та приказки, 5-6 народних свят.

Діти середнього рівня народознавчої обізнаності знають і називають окремі предмети національного побуту, символи і обереги /з 10 - 4-5/, дають характеристику двома-трьома реченнями. Регіонального колориту виробів ремесля не розрізняють; знають 3-4 народні свята, вміють наспівати 1-2 народні пісні, знають 1-2 народні гри, 3-4 казки, 2-3 народні прислів'я, приказки.

Діти з низьким рівнем народознавчої обізнаності впізнають і називають 2-3 предмети національного побуту, обереги і символи, не давши ніякого пояснення. Діти цього рівня могли назвати 1-2 народні свята, наспівати і народну пісню та знали

по одній народній грі.

Кількісні дані про розподіл дітей за рівнями народознавчої обізнаності дітей експериментальної і контрольної груп до і після експерименту представлено в таблиці:

Група :	Високий		Достатній		Середній		Низький	
	до	після	до	після	до	після	до	після
ЕГ	-	6%	8%	45%	54%	40%	38%	9%
КГ	-	-	10%	15%	56%	60%	34%	25%

Нами також був здійснений порівняльний аналіз народознавчої обізнаності у дітей експериментальної та контрольної груп. Критеріями для порівняння були обрані:

- прояви ставлення та інтересу до народознавчого матеріалу /емоційно-позитивне ставлення, з проявами інтересу і задаванням уточнючих запитань; емоційно-позитивне ставлення з проявами інтересу, але без уточнючих запитань; індеферентне, байдуже ставлення;

- зміст відповідей дітей на поставлені запитання з народознавства /впізнання та називання предметів і об'єктів - 6-8 з 10 запропонованих; аргументованість і розгорнутість пояснення; впізнавання та називання 4-6 з 10 запропонованих, аргументоване, але стисле пояснення; впізнавання та називання менше 4 запропонованих предметів, відсутність пояснення/;

- відтворення набутих вражень з народознавства в художньо-творчій діяльності /часте відтворення набутих вражень з власної ініціативи вихованця, нечасте відтворення набутих вражень з власної ініціативи, вдавання до відтворення вражень, але за

пропозиціям вихователя/.

По кожному з цих критеріїв дитині виставлялося від 1 до 3 балів. Якщо вихованці експериментальної групи відповідно до обраних критеріїв за показниками набрали 263 бали, зокрема: по I критерію 140 балів, по II критерію 82 бали, а по III критерію 61 бал, то вихованці контрольної групи набрали 165 балів - по I критерію 78 балів, по II критерію - 44 бали, по III критерію - 43 бали. Отже, можна діяти висновку, що контрольна серія виявила значні зрушення в народознавчій обізнаності дітей експериментальної групи. Дані контрольного експерименту в сукупності дозволяють інтерпретувати суттєві зміни в рівнях народознавчої обізнаності дітей експериментальної групи як результат формуючого впливу. Вибірковий метод математичної статистики з імовірністю $P = 0,99$ виявив високу вірогідність одержаних результатів /Учне відхилення не перевищувало 5,8 від істини їх значень/. Отже, розроблена методика формування у дітей старшого дошкільного віку народознавчої обізнаності є достатньо ефективною. Проведене дослідження загалом підтвердило нашу гіпотезу та дозволило діяти таких висновків.

ВИСНОВКИ

1. Проведений аналіз засвідчив, що тисячолітній досвід дав можливість народній системі виховання відібрати найкращі засоби впливу на дитину в процесі її становлення як особистості. В народній дошкільній педагогіці ми знаходимо реалізацію всіх завдань фізичного, розумового, морального, трудового і естетичного виховання дитини, які передбачаються і сьогодні науковим дошкільним педагогікою. Зміст роботи, яка проводилась з дітьми в українських родинах, відповідає сучасному розумінню спрямованості виховання на різнобічний

розвиток. В зв'язку з цим традиції народної педагогіки, її надбання у вихованні дітей в дошкільний період їхнього життя в наш час є актуальними і ефективними. Але, звичайно, в традиційній народній педагогічній системі минулого, поряд з цінними, позитивними, були й слабкі сторони, такі чинники впливу на дитину, які з позиції наукової дошкільної педагогіки мають лише пізнавальне значення або зовсім архаїчні, консервативні, марновірні, навіть жорстокі.

2. Стан проблеми використання народознавства і народної педагогіки в досвіді родинного та суспільного виховання свідчить, що практики суспільного дошкільного виховання розуміють важливість і необхідність доступного ознайомлення дітей з українським народознавством, але при цьому явно недостатньо використовують регіональний народознавчий матеріал, та не мають чіткого уявлення про шляхи його застосування.

У ході дослідження визначені рівні народознавчої обізнаності старших дошкільників, які були досить низькими, носили здебільшого поверхневий, недостатньо диференційований характер. Переважна більшість дітей виявилась на середньому та низькому рівні, високого рівня у дітей не спостерігалось.

3. Виявилась результативною розроблена нами дидактична модель формування народознавчої обізнаності у дітей старшого дошкільного віку. Ця модель передбачала змістовно-організаційне забезпечення формування народознавчої обізнаності дітей за такими осередками: "Історичні корені Черкащини", "Витоки національної культури", "Кобзарик", "Свята і розваги". В основі даної моделі лежала створена нами авторською тематична програма "Любим малятам про рідний край".

4. Експериментальна робота засвідчила ефективність застосованої нами методики формування народознавчої обізна-

ності дітей старшого дошкільного віку. Оптимальними при цьому виявилися такі педагогічні умови:

- забезпечення національного спрямування світогляду вихователів дитячого садка і їх готовності бути носіями народної культури;

- продуманого відбору та використання доцільних надбань української дошкільної етнопедagogіки в освітньо-виховній роботі закладу при залученні батьків вихованців;

- поєднання інформативного народознавчого матеріалу з емоційно-художніми впливами на дітей та їх практичною діяльністю на основі особистісно-орієнтованої взаємодії вихователя і дитини.

5. В ході дослідження було виявлено такі тенденції в формуванні народознавчої обізнаності старших дошкільників, зокрема:

- зацікавленість дітей народознавчим матеріалом залежить від його змісту, форми та емоційності донесення, а також мотивації;

- пасивне сприймання народознавчого матеріалу не сприяє підвищенню якісної характеристики рівня народознавчої обізнаності дітей;

- ознайомлення дітей з українським народознавством при використанні регіонального місцевого матеріалу, їх залучення до кращого мовленнєвого вираження своєї обізнаності і відображення набутих вражень в художньо-творчій діяльності з застосуванням при цьому емоційно-позитивних стимулів, а також забезпечення узгодженості виховних впливів на дітей з боку вихователів і батьків значно активізує активну пізнавальну діяльність старших дошкільників і сприяє підвищенню рівня їхньої народознавчої обізнаності.

Дане дослідження не претендує на остаточне розв'язання проблеми. Необхідне подальше, більш ретельне опрацювання питання про диференціацію, індивідуалізацію в процесі ознайомлення дошкільників з українським народознавством. Потребує також практичного розв'язання питання про наступність в роботі дитячого садка і школи в руслі цієї проблеми.

Публікації за матеріалами дисертації:

1. Спецкурс "Українська етнопедагогіка про виховання дітей дошкільного віку та її використання в процесі дитячого садка". - Умань, 1995. - 16с.
2. Використання надбань української етнопедагогіки і народознавства в практиці роботи національного дошкільного закладу: Методичні рекомендації для педагогічних працівників дошкільних закладів, учнів педагогічних училищ, студентів дошкільних відділень вузів. - Умань, 1995. - 28с.
3. Традиції народного родинного виховання в Україні // Українське дошкільня: Наукові записки викладачів та аспірантів кафедри дошкільного виховання. - Умань, 1995. - С.7-10.
4. Проблеми підготовки творчої особистості вихователя національного дошкільного закладу // Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції 27-28 квітня 1993р. Частина 1. - Умань, 1993. - С.70-72.
5. Використання засобів української родинної педагогіки в професійній підготовці майбутнього вихователя національного дитячого садка // Навчально-виховний процес в середній та вищій школі: проблеми, пошуки, перспективи: Зб. наук. праць. - Випуск 2. - Умань, 1994. - С.40-44.

Рогольська Н.В. "Приобретения украинской дошкольной этнопедагогике и их использование в современном дошкольном учреждении". Рукопись на соискание научной степени кандидата

педагогических наук. Специальность 13.00.01 - теория и история педагогики, УГПУ им. М.П. Драгоманова, г. Киев, 1996.

Ретроспективным анализом диссертации освещаются приобретения украинской дошкольной этнопедагогики, которые могут быть использованы в современной практике дошкольного воспитания; обоснованы педагогические условия успешной реализации национального воспитания детей в дошкольном учреждении и формирования народоведческих представлений у старших дошкольников; представлены данные, свидетельствующие об эффективности применения авторской экспериментальной программы ознакомления детей с разными средствами народоведения.

Ключові слова: етнопедагогіка, народознавство, дошкільний вік.

Rogalskaya N.V. The Acquisitions of Ukrainian Ethnopedagogical and Their Use in the National Kindergarten. Thesis submitted for a Candidate's degree of the pedagogical sciences in speciality 13.00.01 - the theory and history of pedagogics, Ukrainian State Pedagogical University named after M.P. Dragomanov, Kiev, 1996.

The thesis deals with the acquisitions of Ukrainian preschool ethnopedagogics, which can be in the modern practice of preschool education and pedagogical conditions of successful realization of national education in preschool establishments and formation of ethnological ideas in children of preschool age. The data inductive of efficient use of author's experimental ethnological curricula for children, (and special course for the students of departments of preschool education of higher educational establishments are given in the work.

The key words: ethnopedagogics, ethnology, preschool age.

Підписано до друку 24.05.1996р. Об'єм 1,2. Формат 60x84 1/16
Друк офсетний. Тир. ІССир. Зам. 132. Безкоштовно.
ІОД УДПУ ім. М. П. Драгоманова, Київ, Пирогова, 9.